

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „*Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej*”

finansowany ze Środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Chełm, od 1795 miasto w zaborze austriackim, od 1809 w Księstwie Warszawskim, od 1815 w zaborze rosyjskim- stolica guberni.

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Muzeum Cerkiewno-Archeologiczne Prawosławnego Bractwa Św. Bogurodzicy

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Muzeum Cerkiewno-Archeologiczne Prawosławnego Bractwa Św. Bogurodzicy zostało założone w 1882 r., jego inicjatorem był **Modest Strelbickij**. W zbiorach gromadzono przede wszystkim zabytki związane z kościołem unickim, m.in. księgi liturgiczne, rękopisy, ikony, rzeźby, naczynia liturgiczne. W 1915 r. najważniejsze zabytki zostały wywiezione do Rosji, w wyniku działań wojennych większość zbiorów uległo zniszczeniu. Ocalałe obiekty włączono do kolekcji Muzeum Ziemi Chełmskiej. Najcenniejsze z nich zostały wywiezione do Rosji przed 1945 r.

Daty działalności / zakres czasowy:

1882 - 1914 Muzeum Cerkiewno-Archeologiczne Prawosławnego Bractwa Św. Bogurodzicy

1919 - 1950 Muzeum Ziemi Chełmskiej przy Gimnazjum Państwowym St.Czarnieckiego

1950 (do chwili obecnej) Muzeum Ziemi Chełmskiej

Dostępność

brak danych

Rodzaj pamięci

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

zabytki dawnego prawosławia

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedziby (daty); REGION HISTORYCZNY		1882: siedziba biskupa 1886-1891: niewielkie pomieszczenie nad Bramą Uściługą 1905: budynek przed soborem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, 6 sal na pierwszym piętrze 1935: budynek szkoły
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW		
GODZINY OTWARCIA		
DYREKTORZY		
ZARZĄDCA		
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowany)		

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

--

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Zachowanie pamięci o rusko-prawosławnym charakterze Chełmszczyzny i Podlasia oraz zbieranie i ochrona zabytków dawnego prawosławia i po zlikwidowanej w 1875 r. unickiej diecezji chełmskiej.

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Chełmszczyzna i Podlasie

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

biskup prawosławny Modest Strelbickij -wikariusz diecezji chełmsko-warszawskiej

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Aleksander Budiłowicz - pierwszy kustosz -1882-1884/1885-duchowny i nauczyciel gimnazjalny Nikołaj Kalichiewicz - kustosz w latach 1884/1885-1892- nauczyciel gimnazjum Grigorij Olchowskij - kustosz 1902-1903- wykładowca seminarium duchownego Fiodor (Teodor) Korzałow , kustosz w latach 1892-1901 i od listopada 1903 do 1915 - wykładowca seminarium duchownego

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Kalendarium (historia instytucji)

1839 zniesienie Kościoła unickiego, wprowadzenie prawosławia
1875 likwidacja diecezji chełmskiej
1882 utworzenie Muzeum Cerkiewno-Archeologicznego przy prawosławnym Bractwie Św. Bogurodzicy
1900 wizyta cara Mikołaja II
1914 wizyta cara Mikołaja II
1915 wywóz cenniejszych zbiorów do Rosji
1919 utworzenie muzeum w Gimnazjum im. Stefana Czarnieckiego
1930 zmiana nazwy na Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza
1945 wywóz cenniejszych zbiorów, m.in. do Kijowa

Muzeum Cerkiewno-Archeologiczne przy prawosławnym Bractwie Św. Bogurodzicy powstało w 1882 r. Jego celem była ochrona przed zniszczeniem zabytków związanych z działalnością cerkwi unickiej w Chełmie, zlikwidowanej w związku ze zniesieniem Kościoła unickiego (1839) i likwidacją diecezji chełmskiej (1875). Pomysłodawcą był biskup prawosławny Modest Strelbickij -wikariusz diecezji chełmsko-warszawskiej. Zgodnie ze statutem zatwierdzonym przez Święty Synod, Muzeum zaczęło gromadzić dawne księgi liturgiczne, rękopisy, ikony, naczynia liturgiczne i inne pamiątki, ukazujące życie religijne i narodowe prawosławia. Muzeum miało poparcie władz rosyjskich a honorowy patronat przejęli carowie Aleksander III i Mikołaj II. W czasie I wojny światowej Rosjanie wycofując się z Chełma zabrali z muzeum tylko najcenniejsze dokumenty, rękopisy i precjoza. Pozostawione zbiory były kilkakrotnie niszczone przez wojska austriackie i niemieckie.

Do 1919 r. dotrwały zaledwie 164 zabytki, które stały się podstawą przejętego przez miasto muzeum, mieszczącego się w budynku Gimnazjum im. Stefana Czarnieckiego. Pierwszym kustoszem został dyrektor szkoły Wiktor Ambroziewicz (do 1930), latach 1919-1921 funkcję tę pełniła Jadwiga Graff-Chrzęszczewska, od 1930 r. opiekę sprawowali członkowie Komisji Muzeum Ziemi Chełmskiej. W 1930 r. muzeum otrzymało patronat pierwszego powojennego kustosa: Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza. W czasie II wojny światowej zbiory uległy rozproszeniu, przed 1945 r. wywieziono bardzo cenne ikony z XVI i XVII w., portrety biskupów unickich oraz wiele rzeźb sakralnych, niektóre trafiły do Ławry Peczerskiej w Kijowie. Niewielka część kolekcji znajduje się obecnie w Muzeum Ziemi Chełmskiej.

W 1939 r. po krótkiej okupacji sowieckiej do Chełma wkroczyli Niemcy i przekazali budynek Gimnazjum Komitetowi Ukraińskiemu, później urządzili tam szpital wojskowy, czynny do czerwca 1944 r. W tym czasie Prawdopodobnie w latach 40., W 1944 r. przystąpiono do odbudowy Muzeum, głównie z udziałem nauczycieli i dyrektora oraz uczniów Liceum im.

Czarnieckiego. Od 1 stycznia 1950 r. muzeum stało się instytucją państwową, a kierownikiem został Kazimierz Janczykowski.

W 1999 r. zbiory przeniesiono do budynku dawnego klasztoru oo. pijarów. Muzeum zajęło również kolejne gmachy, funkcjonujące do chwili obecnej: 1) dawne pomieszczenia klasztoru obok kościoła barokowego pw. Rozesłania Św. Apostołów, 2) cerkiew unicka Św. Mikołaja, 3) kamienice mieszczańską przy ul. Lubelskiej, 4) budynek dawnej Drukarni „Zwierciadło”.

Dzisiejsze jest wielodziałowe - posiada dział historii, archeologii, przyrody, sztuki dawnej, sztuki współczesnej (w ramach działalności Galerii 72), etnografii oraz oświatowy.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

do 1910: 379 eksponatów malarstwa i rzeźby, 203 rękopisy, 209 portretów: m.in. Józefa Lewickiego, Maksymiliana Ryłły, Michała Kuziemskiego, Felicjana Szumborskiego; grafik i fotografii, 97 medali i medalików, 879 numizmatów, 7 obiektów archeologicznych, 40 obiektów ceramiki, 407 starych ksiąg liturgicznych; Biblioteka: 9497 tomów;

do 1914: ok. 4 tys. eksponatów, trzon stanowiła kolekcja sztuki cerkiewnej

przed 1915: ponad sto ikon; carskie wrota z XVI w. (ob. w Ławrze Peczerskiej w Kijowie, przypuszcza się, że pochodziły z cerkwi w Czortowicach niedaleko Hrubieszowa);

ikonę Św. Szymona Apostoła, carskie wrota, 3 antyminy prawosławnych metropolitów kijowskich z 1 poł. XVIII w., 2 wozduchy, 1 fełon, 1 sukienka, 2 ikony z innych carskich wrót - z monasteru w Jabłecznej; carskie wrota z Dziekanowa, Oszczowa, Ostrowa Lubelskiego i in.; chorągwie, płaszczenice; księgi liturgiczne, rękopisy, ikony, rzeźby, naczynia liturgiczne, sprzęty i szaty; obiekty sztuki kościelnej z kościołów rzymsko-katolickich zajmowanych na cerkwie

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

carskie wrota z XVI w. - obecnie w Ławrze Peczerskiej w Kijowie, pochodzące prawdopodobnie z cerkwi w Czortowicach niedaleko Hrubieszowa.

Strategia pozyskiwania zbiorów

dary z pobliskich cerkwi; z monasteru w Jabłonnej, dary z terenu całej Rosji - dotyczyły nie tylko tradycji cerkiewnej

dary z terenów Królestwa Polskiego - obok eksponatów z czasów prawosławia przed zawarciem unii brzeskiej (1596), gromadzono też obiekty związane z tradycją unicką.

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

Wystawy czasowe

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

1900: car Mikołaj II

1914: car Mikołaj II

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

T. Коралловъ, *Церковно - археологический музей при Холмском Православномъ Свято-Ъонородицкомъ Братстве*, Холмъ 1911.

Wł. St.Reymont, *Z Ziemi Chełmskiej.Wrażenia i notatki*, Warszawa, Lublin, Kraków 1916, s. 100-102.

S. Skibiński, *80-lecie Muzeum w Chełmie*, "Kamena" nr 19, 1962, s. 8 i 14.

G. Jakimińska, *Muzea na Lubelszczyźnie w latach 1882-1939*, "Muzealnictwo" 43,Warszawa 2001,s.131.

K. Mart, *Muzealnictwo chełmskie i jego rola w gromadzeniu oraz dokumentowaniu wielokulturowej spuścizny pogranicza od XIX w. po czasy współczesne*, [w:] "Przeszłość przyszłości ". *Rola polskiego i ukraińskiego muzealnictwa w zachowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego pogranicza*, Materiały konferencji naukowej, Zamojsko-wołyńskie Zeszyty Muzealne, T. IV, Zamość 2006/2007, s. 87-106.

P. Sygowski, *Zbiory sztuki sakralnej w Muzeum Cerkiewno-Archeologicznego przy bractwie św.Bogurodzicy w Chełmie*, [w:] *Między Polską a Rusią*. Materiały międzynarodowej konferencji,Siedlce 14 marca 2000, Siedlce 2004.

P.Sygowski, *Rosyjskie Muzeum Cerkiewno-Archeologiczne w Chełmie (1882-195) - jego powstanie i zbiory sztuki religijnej (malarstwo,rzeźba)*, Rocznik Chełmski 17, Chełm 2013, s. 85-118

Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza, [w:] **W dwudziestą rocznicę 1915-1935 : księga pamiątkowa Państwowego Gimnazjum im. St. Czarnieckiego w Chełmie**, Chełm : Komitet Obchodów Dwudziestolecia Gimnazjum, 1935, s. 125-127

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Księgi inwentarzowe (1893-1906; 1906-1914) - Archiwum Państwowe w Lublinie
APL,CHBP, sygn. 86 (lata 1893-1906),sygn. 87 (1906-1914)

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Ciekawe cytaty

“składa się [Muzeum] z kilku niewielkich pokojów i jednej ogromnej sali,przeznaczonej na zebrania “Bractwa”.Na jednej ze ścian wiszą w parę rzędów portrety dawnych biskupów i metropolitów unickich,owi Pocijewie, Terleccy i Rutcy, twórcy unii,jej dobrodzieje, obrońcy i męczennicy,a z przeciwnej strony czernią się surowe,fanatyczne głowy współczesnych pasterzy,ze sławnym Eulogiuszem na końcu. Dwa światy patrzą na siebie niemymi oczyma,dwie kultury i dwie przepaście niczym i nigdy niezasypane.

W pozostałych paru pokoikach “Muzeum” zgromadzone to, co się tylko dało zebrać z dawnych kościołów unickich, a co jeszcze jakimś cudem ocalało z grabieży zniszczenia. Tłoczą się więc jakieś feretrony, portrety kolatorów, sygnaturki,święci w mnisich szatach, zmartwychwstające Chrystusy, Matki Boskie, chorągwie,drewniane anioły z rozpostartymi skrzydłami, monstrancje, krzyże, kielichy, mszały i różne aparaty kościelne,wszystko gwałtem spędzone z różnych stron,odrapane,zabrudzone,ponadłamywane i kalekie,zalega bezładną ciżbą ściany, podłogi,gablotki,szafy i ciśnie się tłumem sierocym a żalonym do zakratowanych okien,i uwięzione na wieki w tych białych murach, zda się trwożliwie nadśluchiwać wichrów niosących echa dalekich pól, wiosek i chat”.wg. Wł. St.Reymont, *Z Ziemi Chełmskiej.Wrażenia i notatki*, Warszawa, Lublin, Kraków 1916,s. 100-102.

“Władze rosyjskie, opuszczając Chełm, zostawiły dość znaczne zbiory starych ksiąg i przedmiotów sztuki kościelnej, gromadzone od szeregu lat w t. zw. „Muzeum Diecezjalnym” (Eparchjalnyj Muziej). Zadanie Muzeum polegało na tern, aby szerokiej publiczności dowieść niezbitcie, że na Chełmszczyźnie dominowała zawsze kultura rosyjska wzgl. wschodnia. Rzecz oczywista, że okazy były odpowiednio tendencyjnie dobierane, co nie przeszkadza, że niektóre z nich dowodzą raczej tezy przeciwnej. Powyższe zbiory, częściowo już zdekompletowane w czasie pośpiesznej ewakuacji rosyjskiej, częściowo rozgrabione, uniknęły ostatecznej zagłady dzięki staraniom p. dyrektora Wiktora

Ambroziewicza i pracy, której nie szczędzono przy zbieraniu rozproszonych przedmiotów. Na podstawie upoważnienia p. St. Borowskiego, komisarza Rządu Ludowego w Lublinie na powiat Chełmski, z 29-go I. 1919 r. zabrano resztki byłego Muzeum Eparchjalnego z magazynów Magistratu i umieszczono w nowym gmachu szkolnym”
Muzem Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza, 1935: 125

UWAGI:

--

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Dariusz Dąbrowski/Małgorzata Wawrzak

Data sporządzenia karty:

11 lutego 2020

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

--

METADANE* (wypełnia redaktor/moderator portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA / LICENCJE	